

Тема 6. Порядок розроблення, затвердження та впровадження нормативних документів

План

1. Особливості розроблення нормативних документів
2. Порядок перегляду, зміни та скасування нормативних документів
3. Порядок упровадження стандартів
4. Державний нагляд за додержанням нормативних документів
5. Інформаційне забезпечення стандартизації

1. Особливості розроблення нормативних документів

В умовах сучасної багатогалузевої промисловості розроблення НД є складною науково-технічною роботою, що потребує значного часу та коштів. Тому під час розроблення стандартів слід дотримуватися основних вимог.

НД необхідно розробляти тільки за потреби забезпечення безпеки життя населення, охорони навколишнього середовища, сумісності та взаємозамінності продукції.

Усі зацікавлені сторони, які розробляють, виготовляють та споживають продукцію, мають пригнати досягти згоди щодо управління якістю продукції, її сумісності та взаємозамінності.

Керуватися вимогами споживачів, для чого представники органів торгівлі та спілка споживачів мають брати участь у розробленні проектів НД, готувати пропозиції щодо їх розробки, перегляду та зміни.

Використовувати сучасні методи стандартизації.

Установлювати вимоги до властивостей об'єкта стандартизації, які можна об'єктивно перевірити.

Виключати одночасне розроблення НД на ідентичні об'єкти стандартизації.

НД мають бути викладені чітко для забезпечення однозначності розуміння їхніх вимог.

НД розробляють відповідно до основних принципів державної політики у сфері стандартизації, враховуючи норми чинного законодавства України, вимоги національної стандартизації та документів міжнародних і регіональних організацій зі стандартизації.

Розроблення НД здійснюють технічні комітети стандартизації, а в разі їх відсутності та видання НД.

Організація розроблення НД

Керівник організації, що має розробляти проект НД, призначає відповідальних виконавців, які складають — інші суб'єкти стандартизації, що мають для цього відповідний науково-технічний потенціал.

Для досягнення організаційно-методичної єдності забезпечення координації і контролю робіт при розробці та підготовці НД до впровадження існують певні правила та порядок, що регламентовано ДСТУ 1.2. Правила і порядок не залежать від об'єкта стандартизації, вони є загальними і включають такі етапи виконання робіт:

- 1) організація розроблення НД;
- 2) розроблення першої редакції проекту;
- 3) розроблення другої редакції проекту;
- 4) розроблення остаточної редакції проекту та підготування справи НД;
- 5) державна експертиза проекту;
- 6) прийняття та надання чинності НД;
- 7) державна реєстрація

технічне завдання (ТЗ). ТЗ складається на основі вивчення та аналізу матеріалів щодо об'єкта стандартизації, досягнень вітчизняного та закордонного досвіду, патентних

досліджень. У ТЗ зазначають мету та завдання НД; перелік вимог, які будуть встановлені у НД; об'єм та етапи роботи і терміни їх виконання. ТЗ на розробку НД затверджує голова ТК або керівник організації-розробника після погодження з НОС України (Держбудом України) та зацікавленими особами (сторонами).

Розроблення першої та другої редакції проекту

Розробник готує проект НД згідно з договором та ТЗ на його розробку. Для підготовки проекту НД здійснюють науково-дослідні і проектно-конструкторські роботи, випробування тощо. На основі науково-дослідних робіт обирають оптимальні варіанти об'єкта (показники, норми, критерії, вимоги, правила), які НД має встановлювати. На етапі розробки проект НД перевіряють на патентну чистоту. Патентно-чистими називають НД, що не підпадають під дію патентів, які існують у країнах світу.

Одночасно з розробкою проекту НД складається пояснювальна записка, проводяться техніко-економічні розрахунки та розробляється план організаційно-технічних заходів щодо впровадження НД. Підготований проект НД та пояснювальну записку розсилають на відгук організаціям відповідно до переліку, з якими має бути погоджений проект НД.

Організації, що одержали проект НД, складають на нього відгук і надсилають організації-розробнику не пізніше, ніж через місяць від дня одержання проекту НД. На основі надісланих зауважень і пропозицій розробник розробляє другу редакцію проекту НД, уточнює пояснювальну записку і складає звіт відгуків на першу редакцію. Другу редакцію проекту НД, пояснювальну записку і звіт відгуків розробник розсилає на погодження в організації згідно з переліком.

Розроблення остаточної редакції проекту та підготування справи НД

Розробник опрацьовує одержані відгуки і складає зведений звіт усіх відгуків. На підставі зауважень і пропозицій, які містяться у зведених відгуках, здійснюється доопрацювання проекту НД, робляться обґрунтовані висновки щодо кожного зауваження та пропозиції. За наявності суттєвих розбіжностей стосовно проекту стандарту ТК або розробник організовують їх всебічний розгляд та усунення.

На основі проведеної роботи розробник складає остаточну редакцію НД, який розглядається на засіданні ТК або науково-технічної ради (НТР) організації-розробника для отримання ухвали про подання його на прийняття. Прийняте рішення оформлюється протоколом, в якому зазначено результати голосування членів ТК або НТР.

Отримавши ухвалу про подання проекту НД на прийняття, розробник комплектує справу проекту і з супровідним листом подає на експертизу.

Державна експертиза проекту

Державна експертиза проекту здійснюється науково-дослідною організацією НОС України чи Держбуду України. До експертизи можуть бути залучені ТК, відомі науковці та фахівці. Експертиза проекту НД здійснюється не більше ніж 45 днів.

Після отримання позитивних результатів експертизи розробник із супровідним листом подає проект НД до НОС України (Держбуду України) на розгляд.

Прийняття та надання чинності НД

Після проведення експертизи Держспоживстандарт України (Держбуд України) розглядає подані документи і приймає рішення про прийняття або повернення остаточної редакції НД на доопрацювання. При прийнятті НД видається наказ щодо прийняття і позначення НД та надання йому чинності.

Усім НД надають позначення, яке складається з індексу, номера та року прийняття.

Державна реєстрація та видання НД

Державна реєстрація НД здійснюється згідно з ДСТУ 1.6 науково-дослідною організацією НОС України (Держбуду України). Усі зареєстровані НД заносяться до класифікатора єдиного фонду НД країни.

Видання і розповсюдження НД здійснюється організаціями, які уповноважені НОС України.

Інформацію щодо затвердження НД надають у щомісячному інформаційному покажчику "Стандарти", а стосовно чинних НД в Україні — у річному виданні "Каталог нормативних документів".

Упровадження стандартів є важливим завданням економіки, а також завершальним етапом комплексу робіт зі стандартизації. НД впроваджуються у визначений термін на основі планів організаційно-технічних заходів. НД вважається впровадженим, якщо встановлених у ньому показників, норм та вимог дотримуються у відповідній галузі застосування.

2. Порядок перегляду, зміни та скасування нормативних документів

Під впливом темпів розвитку науки та техніки, удосконалення технології виробництва, створення нових речовин, матеріалів тощо в усіх галузях економіки відбувається старіння продукції, яку замінюють новою, більш сучасною, модернізованою. З цієї причини показники, норми, вимоги та правила, раніше встановлені в НД, застарівають і втрачають свою актуальність. Для забезпечення прогресивної ролі стандартизації, розвитку економіки та підвищення якості продукції слід постійно вносити відповідні зміни до показників стандартів, які можна забезпечити не тільки шляхом розроблення нових НД, але й шляхом систематичної перевірки чинних НД. Результатом перевірки НД є удосконалення їхніх вимог відповідно до соціально-економічних пріоритетів, розвитку науки і техніки, впровадження прогресивних екологічно чистих і безвідходних технологій, підвищення вимог до якості продукції, а також встановлення ступеня їх відповідності чинному законодавству, вимогам міжнародних, регіональних стандартів і національних стандартів інших країн.

Перевірку чинних НД здійснюють ТК або організація-розробник принаймні один раз на п'ять років. Під час перевірки визначають відповідність показників, норм та вимог НД передовим досягненням науки, техніки, технології, безпеки, вимогам споживачів і взаємопов'язаних з ними НД. За результатами перевірки НД готують пропозиції щодо доцільності подальшого його застосування або про його перегляд, унесення змін чи скасування. Ці пропозиції подаються до органу, що затвердив НД.

Якщо у процесі перевірки потрібно внести зміни до важливих показників технічного рівня й якості продукції, які встановлені в НД, такий НД підлягає перегляду. Перегляд НД здійснюється шляхом розробки нових НД. При цьому переглянутий НД скасовують, а у новому зазначають, замість якого НД його розроблено. Під час перегляду НД одночасно мають бути надані пропозиції щодо перегляду чи зміни взаємопов'язаних з ним НД. У позначенні переглянутого НД номер його залишається, а змінюють рік його затвердження.

Зміни та поправки до НД вносять за потребою коректування окремих значень показників чи їх вилучення, а також введення додаткових вимог, якщо це не пов'язано зі зміною основних технологічних і експлуатаційних характеристик об'єкта стандартизації. Побудову, виклад та оформлення змін здійснюють згідно з ДСТУ 1.5.

Розроблення, узгодження, прийняття та державна реєстрація змін та поправок до НД здійснюються згідно з ДСТУ 1.2. Кожній зміні чи поправці надається при реєстрації порядковий номер і визначається дата введення її в дію. Інформацію щодо змін у НД та

текст цих змін публікують в офіційному виданні, не пізніше ніж за шість місяців до терміну надання йому чинності.

Скасовує НД орган, що затвердив його, у разі припинення випуску продукції (використання процесу, надання послуги), регламентованої цим НД. Інформацію щодо скасування НД подають в офіційному виданні не пізніше ніж за два місяці до дати його скасування. При цьому НД діє до дати його скасування чи до дати введення в дію нового НД.

Використання такої системи слідкування за рівнем НД дозволяє забезпечити безперервність і відповідність їхніх вимог до потреб науки, техніки та економіки країни.

3. Порядок упровадження стандартів

Упровадження стандартів повинне бути закінчене до дати настання його дії. Стандарт вважається впровадженим на підприємстві (організації), якщо встановлені їм вимоги дотримуються відповідно до його сфери дії і забезпечується стабільність якості виготовленої продукції.

Упровадження стандарту здійснюється відповідно до плану основних організаційних заходів, що у залежності від виду стандарту включає:

- перегляд, внесення змін або скасування діючих і розробку нормативно-технічних документів, що зв'язані зі змістом впроваджуваного стандарту;
- розробку нової технічної документації і внесення змін у чину документацію;
- забезпечення підприємства необхідною сировиною, матеріалами, напівфабрикатами і комплектуючими засобами, а також устаткуванням, пристроями, інструментами, необхідними для випуску нової продукції;
- зміна технологічних процесів, режимів роботи, автоматизацію і механізацію виробничих процесів, підвищення точності виготовлення продукції;
- реконструкцію, розширення, будівництво нових виробничих потужностей і організацію спеціалізованих виробництв;
- підвищення кваліфікації, підготовку кадрів і інші заходи, що необхідні для впровадження стандарту.

Завершення робіт із упровадження стандарту оформляється актом, що затверджує керівник (заступник) підприємства (організації).

4. Державний нагляд за додержанням нормативних документів

Державний нагляд — це діяльність спеціально уповноважених органів виконавчої влади з контролю за додержанням підприємцями НД, норм і правил при виробництві та випуску продукції (виконанні робіт, наданні послуг) з метою забезпечення інтересів суспільства і споживачів в її належній якості, безпечній для життя, здоров'я й майна людей і навколишнього середовища. Він здійснюється відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України "Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення" від 08.04.93 р. №30-93 зі змінами.

Державний нагляд за додержанням вимог НД, обов'язковість яких встановлено технічними регламентами та чинним законодавством, здійснює Держспоживстандарт України, його територіальні органи — центри стандартизації, метрології та сертифікації, а також інші спеціально уповноважені на це органи відповідно до чинного законодавства в усіх галузях економіки на всій території України. Його здійснюють на стадіях проектування, установлення (монтування), виготовлення, реалізації, експлуатації (застосування), зберігання, транспортування та утилізування продукції, виконання процесу чи надання послуги.

Основним завданням державного нагляду є захист прав споживачів, інтересів держави та підприємств, сприяння запобіганню порушень законів України та положень НД, які містять обов'язкові умови до об'єктів стандартизації, передусім до безпеки, якості продукції, охорони праці та навколишнього природного середовища. Відповідно до цього завдання державний нагляд здійснюється шляхом контролю за додержанням суб'єктами підприємницької діяльності вимог і правил НД під час розроблення та виробництва продукції, а також сировини, матеріалів, напівфабрикатів і комплектуючих виробів. Суб'єкти підприємницької діяльності за порушення вимог НД, норм і правил несуть відповідальність згідно з чинним законодавством України.

У сфері будівництва державний нагляд виконують органи Держбуду України, а у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг — органи з захисту прав споживачів.

Основні функції органів державного нагляду:

- перевірка додержання НД, норм і правил;
- внесення пропозицій про скасування, обмеження терміну дії або перегляд НД, норм і правил, якщо вони не забезпечують якості продукції, безпеки життя, здоров'я й майна людей і навколишнього середовища або суперечать чинному законодавству;
- здійснення аналізу роботи підприємця з питань додержання НД, норм і правил;
- узагальнення результатів державного нагляду, аналіз причин порушення НД, норм і правил;
- забезпечення оперативного вживання заходів із припинення порушень НД, норм і правил, усунення причин їх виникнення;
- внесення на підставі висновків державного нагляду пропозицій органам виконавчої влади про удосконалення комплексу заходів щодо підвищення якості продукції;
- інформування органів державної влади і громадськості про стан справ із додержанням НД, норм і правил;
- розроблення і проведення заходів, спрямованих на підвищення ефективності своєї роботи з державного нагляду;
- забезпечення взаємодії з правоохоронними та іншими спеціально уповноваженими на те органами державного нагляду, товариствами споживачів з питань контролю за якістю продукції.

Крім державного нагляду, існує відомчий контроль за впровадженням та додержанням НД, норм і правил на підприємствах певного відомства. Діяльність відомчого контролю обмежується рамками закріпленої галузі економіки. Завдання відомчого контролю аналогічні завданням державного нагляду.

Об'єктами нагляду є:

- продукція виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, продукція тваринництва та рослинництва, продукти харчування;
- імпортована продукція;
- експортована продукція.

Основною формою державного нагляду та відомчого контролю є вибіркова або суцільна перевірка. Продукція для перевірки може бути відібрана у сфері виробництва чи у сфері обігу, тобто на різних стадіях життєвого циклу. В основу перевірок покладено контроль відповідності продукції, що перевіряється, усім параметрам, нормам, характеристикам, вимогам, які встановлені в НД. Для оцінки якості об'єкта використовують види та методи контролю, передбачені НД.

Державний нагляд здійснюється шляхом проведення періодичних чи постійних перевірок. Періодичні перевірки мають форму інспекційного контролю за планами державного нагляду територіальних органів НОС України або за зверненням громадян. Постійний нагляд впроваджується в разі систематичних претензій щодо якості готової продукції, що випускається, та через відсутність умов для її стабільного випуску згідно з

НД. Постійний державний нагляд здійснюється у формі особливого режиму чи інтенсивного нагляду.

При усіх видах перевірок особливу увагу приділяють метрологічному забезпеченню. Якщо під час перевірки виявлено, що випуск продукції відповідає усім вимогам НД і технологія виробництва, що використовується, забезпечує її стабільну якість, то вважається, що стандарту додержуються.

Перевірки здійснюють головні державні інспектори з нагляду за НД і засобами вимірювань, їхні заступники, державні інспектори. За потребою до перевірок можуть залучатися спеціалісти сторонніх організацій.

Відповідно до "Інструкції про порядок здійснення державного контролю за дотриманням стандартів, норм і правил" від 3.06.2002р. директор ЦСМС призначає державного інспектора. До початку перевірки безпосередньо на підприємстві інспектор встановлює:

- › наявність документів, у тому числі ліцензію на право робіт;
- › наявність акта приймальних випробувань;
- › питома вага продукції яка перевіряється у відсотках до загального випуску виробництва;
- › наявність штрих-коду і товарного знаку на продукції, затверджених у встановленому порядку;
- › наявність і кількість реклаमाцій на продукцію;
- › наявність зразків (еталонів) продукції, якщо вони передбачені нормативною документацією на продукцію, яка перевіряється;
- › дані про атестацію виробництва, сертифікат відповідності;
- › порядок контролю якості продукції на підприємстві, у тому числі, наявність випробувальної лабораторії і інформація про її акредитацію;
- › вивчаються акти і пропозиції за результатами попередньої перевірки;
- › перевіряється забезпеченість підприємства необхідною технічною документацією (стандарти, креслення, карти технологічного процесу);
- › знайомляться з методами і засобами контролю технологічного процесу і перевіряють їхню відповідність діючим стандартам;
- › перевіряється наявність служби стандартизації, її підпорядкованість і укомплектованість;

Керівник підприємства зобов'язаний створити необхідні умови для перевірки, а саме: підписує наказ про допуск до перевірки приміщення, виділяє транспорт, надає необхідну інформацію.

У розділі "Причини порушень вимог стандартів, норм і правил" визначаються вимоги нормативно-технічних документів, вказуються конкретні причини, що привели до випуску продукції з порушенням вимог стандартів, норм і правил.

Ними можуть бути:

- недоліки розробки (проектування) продукції;
- недоліки підготовки виробництва;
- не забезпечення підприємства нормативними документами;
- відсутність необхідних умов для вимірювань і випробувань продукції;
- низька якість сировини, матеріалів, напівфабрикатів, складових частин і готових виробів;
- незадовільна організація контролю технологічного процесу і контролю за станом технологічного устаткування;
- порушення технологічної дисципліни при виробництві продукції, що перевіряється;
- невідповідність використання нормативних документів вимогам діючих стандартів;
- порушення метрологічних норм і правил;
- недоліки конструкторської, технологічної документації;
- незадовільний стан устаткування, інструментів, оснащення;
- незадовільне збереження сировини, матеріалів, напівфабрикатів, складових частин і готових виробів.

Держнагляд на конкретному підприємстві починається з того, що:

Контроль якості продукції і її відповідність вимогам стандартів проводиться в такому порядку:

- * вибираються контрольні проби з числа тих, що були прийняті відділом технічного контролю;
- * проводять випробування відібраних виробів за всіма показниками відповідно до чинних стандартів;
- * у цехах перевіряється дотримання режимів технологічних процесів, стан засобів вимірювання, робота відділу технічного контролю;
- * перевіряється дотримання стандартів на матеріали і комплектуючі напівфабрикати, що отримані від суміжників.

При контролі термінів використання стандартів перевіряється:

- наявність наказу міністерства або відомства, а також наказу по підприємству про впровадження стандартів;

- наявність плану організаційно-технічних заходів щодо впровадження стандарту і його виконання;

- забезпеченість підприємства необхідною сировиною, устаткуванням, оснащенням, інструментом, технічною документацією для введення стандарту в дію;

- за якими показниками стандарту при впровадженні допущені відхилення;

- якщо стандарт не впроваджений, то з якої причини.

При порушенні вимог стандартів органи держнагляду:

- дають указівку на ліквідацію виявлених недоліків;

- забороняють відвантаження недоброякісної продукції;

- у необхідних випадках порушують питання про притягнення до адміністративної або судової відповідальності осіб, винних у випуску недоброякісної продукції.

За результатами перевірки складається акт, який є юридичним документом. Основні вимоги до акту — достовірність, обґрунтованість установлених фактів порушень НД і причин їх виникнення, стислість викладання. Відповідальність за повноту, достовірність і об'єктивність викладених у акті результатів перевірки несе керівник з перевірки. Акт перевірки може бути підставою для прийняття правових санкцій. На основі акта перевірки головний державний інспектор (його заступник) й державні інспектори приймають заходи і видають розпорядження (приписи):

- щодо припинення виробництва продукції;

- заборони випуску і реалізації продукції чи надання послуг;

- заборони використання продукції (послуг);

- ліквідування порушення НД і причин їх виникнення;

- уведення на підприємстві особливого режиму приймання готової продукції за умов систематичного порушення НД під час її випуску;

- вилучення з використання засобів вимірювання, які не пройшли державних випробувань, метрологічну атестацію, неповірені чи несправні;

- застосування економічних санкцій згідно з чинним законодавством.

Використовуються й інші правові санкції відповідно до існуючого порядку.

За результатами перевірки керівництво підприємства забезпечує розробку плану організаційно-технічних заходів щодо усунення порушень НД та причин, які їх викликали. Контроль за виконанням заходів щодо усунення порушень НД, норм і правил та виданих приписів здійснюється під час повторної перевірки.

Поряд із проведенням державного нагляду проводиться і відомчий нагляд за впровадженням і дотриманням стандартів, норм, правил. Його задачі аналогічні задачам держнагляду.

5. Інформаційне забезпечення стандартизації

НД складають значну і важливу частину нормативної бази економіки країни. Вони відіграють важливу роль при розв'язанні технічних, економічних і соціальних проблем країни, тому необхідно постійно підвищувати науково-технічний рівень чинних НД, оновлювати їх з метою заміни застарілих показників і своєчасного відображення вимог економіки.

Здійснюється гармонізація міжнародних стандартів, які є засобом ліквідування технічних бар'єрів у торгівлі та міжнародному співробітництві. За станом на 01.01.2006 р.

в Україні прийнято 6295 НД, з яких 2679 НД згармонізовано з міжнародними чи європейськими стандартами. Упровадження таких НД дає змогу виробникові не тільки підняти якість вітчизняних товарів до рівня міжнародних вимог, але й забезпечити перебудову виробництва, його організацію, управління, технологію, упровадження систем якості відповідно до рівня розвинених країн світу. Усе це сприяє розвитку стандартизації в Україні, прискорює вступ до Світової організації торгівлі (WTO) та інтеграцію до світової системи економіки.

З метою забезпечення ефективного доступу українських виробників (експортерів) до міжнародних, міждержавних і національних НД існує Національний еталонний фонд НД та Інформаційний центр міжнародної інформаційної мережі ISONET WTO, які забезпечують користувачів необхідною інформацією в галузі стандартизації.

Національний еталонний фонд НД автоматизований, що дозволяє швидко отримати необхідну інформацію. Працює міжнародна бібліографічна електронна база даних PERINORM. У Національному фонді зберігається близько 200 тис. НД, які постійно поновлюються, в наявності 20 тис. НД, що мають статус національних, понад 13 тис. міжнародних стандартів Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) та Міжнародної електротехнічної комісії (IEC), понад 19 тис. міждержавних стандартів країн СНД, близько 6,6 тис. європейських стандартів. Фонд містить національні стандарти Німеччини, Великобританії, Канади, Росії, Польщі, США, Франції, Японії та країн, які є партнерами України.

Інформація щодо чинних і прийнятих, а також міжнародних НД, є доступною для всіх зацікавлених суб'єктів, якщо вона не є державною таємницею. Інформаційні послуги надаються шляхом опублікування офіційних текстів НД, інформаційних та довідкових видань, а також їх розповсюдження інформаційними мережами в ініціативному порядку та на замовлення. Для інформаційного забезпечення користувачів Держспоживстандарт України формує бібліографічні та інформаційні видання — річні каталоги, щомісячні інформаційні показники "Стандарти".

Контрольні запитання

1. Яка основна мета, завдання та об'єкти Національної стандартизації України?
2. Дайте характеристику органам і службам стандартизації, назвіть їхні завдання та функції.
3. Назвіть види та рівні НД, дайте їхні характеристики.
4. Які НД регламентують відносини між постачальниками і споживачами?
5. Опишіть структуру НД, особливості побудови стандартів на продукцію і послуги.
6. Які правила розробки НД? Дайте характеристику етапів розробки.
7. Який порядок перевірки, перегляду, зміни і скасування НД?
8. Дайте характеристику позначення НД?
9. Які органи державного управління здійснюють державний нагляд за додержанням обов'язкових норм та правил НД?
10. Вкажіть мету, завдання, функції органів державного нагляду та відомчого контролю.
11. Назвіть об'єкти стандартизації, які підлягають перевірці, та види перевірок.
12. Розкажіть про інформаційну базу стандартизації.